

- **Metodický průvodce pro učitele**

I. Druhý břeh

Úvodní brainstorming

Brainstorming je poměrně známá evokační metoda. Jde o činnost, během níž si studenti vybavují, co vědí nebo co si myslí, že vědí o daném tématu. Říkají (píší) své nápady bez jakékoliv autocenzury, vyslovují i své pochybnosti, otázky. Ostatní ve skupině (ani učitel) jejich náměty nekritizují. Pro brainstorming je velmi důležitá uvolněná, přátelská atmosféra.

Nejsou-li studenti zvyklí vyjadřovat se před celou skupinou, je možné začít metodou párového brainstormingu. Znamená to, že všichni nejprve pracují ve dvojicích. Často se stává, že ostýchavější studenti nabydou při párové práci sebedůvěrou a jsou pak ochotni promluvit i před větším publikem.

Zdroj: Temple, Steelová, Meredith. *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*. Příručka III. Kritické myšlení, Praha 1997.

Slovní spojení „druhý břeh“ může studentům samozřejmě evokovat to, co ve své podstatě znamená. Druhou stranu řeky, rybníka, jezera, moře, oceánu. Mohou ho ale vnímat i v přeneseném slova smyslu (viz např. úvodní slova přednášejícího na večeru o buddhistické filozofii: „Dobrý večer. Dnešním tématem bude pohled z druhého břehu – jak to vidí ten, který hledal a našel.“) Někteří si možná vzpomenou na píseň Jaromíra Nohavici „Převez mě, příteli na druhý břeh“, kde druhým břehem je míněno záhrobí. Metaforický význam sousloví „druhý břeh“ zaznamenáme i v názvech uměleckých děl. Na internetu lze např. najít anotaci filmu *Druhý břeh* o chlapci, který prchá z Gruzie do rodné Abcházie, aby zde našel svého otce, či recenzi na knihu *Druhý břeh* s podtitulem „Neuvěřitelná cesta z vězení až do celostátních deníků a Poslanecké sněmovny“.

Dokument 1

Druhý břeh

1) Popiš Kupkův obraz *Druhý břeh*. Co znázorňuje?

Je to malý obraz realisticky zachycující do dvou třetin své výšky klidnou vodu francouzské řeky Marne s odvráceným břehem, na němž jsou stromy bez vrcholků. (...) námětem a zvoleným názvem (...) by mohl signalizovat Kupkovo tíhnutí na druhou stranu, druhý břeh, který je relativně blízko.

Zdroj: BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Praha, 2007, str. 78.

2) Co mohlo vést autora k namalování tohoto obrazu? (Podívej se také na datum vzniku.)

Obraz vznikl v roce, kdy se Kupka přestěhoval do Paříže. (L'autre rive 1895! Je napsáno na zadní straně obrazu.) Je to známka Kupkovy intuice, že vytoužený „druhý břeh“ je blízko? On sám k tomu napsal: „Potom jsem zas maloval několik krajinných motivů, „druhý břeh“, k němuž mě stále cosi táhlo, břeh, na němž jsem tušil nový život, ale kam jsem se docela ještě dostat nedovedl.“ Všichni životopisci se shodují, že Paříž byla v tomto směru určující. Již zmíněný S. Brouček k tomu například říká: „Je možné se obávat, že Praha nebo Vídeň by na takovou kúru, jakou poskytla Paříž a francouzská kultura, nestačily. V Paříži mohl svá spiritistická spiknutí proti realismu dovádět až do úspěšných vnuknutí o tom, že je zbytečné malovat stromy, neboť lidé mohou mnohem krásnější stromy vidět cestou na výstavu. Kupka pobytem v Paříži dospěl k vrcholu své svobodné volby. Bez závislosti na komkoli se rozhodl pro malbu „Pojmů, Syntéz, Akordů“. Stalo se tak však až po těžkých soubojích, v nichž soupeřil především sám se sebou.“ (Zdroj: BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Praha, 2007, str. 78.)

Dokument 2

Široký břeh

1) Co považuje Machar za Kupkovo osudové štěstí?

J. S. Machar považuje za výjimečné štěstí, že Kupka „mohl vytáhnout svou lodku z líného a bahnitého potoka českého a pustiti ji na veliký proud světa“. Tímto metaforickým vyjádřením označuje Kupkovo rozhodnutí opustit rodné Čechy a usadit se ve světově proslulé Paříži.

2) Proč podle Machara může Kupka tvořit snadněji v Paříži než v Čechách?

Také podle Machara je základním rysem Kupkovy povahy nezávislost: potřebuje volnost, tvůrčí svobodu. Velikost jeho talentu si navíc žádá tolerantnější, poučenější publikum a inspirativnější prostředí, než mu jsou schopny poskytnout „malé české poměry“ (potažmo rakousko-uherské).

Dokument 3

Vnitřní svoboda

1) Co vidí Kupka jako důležité?

V jednom z dopisů adresovaných J. S. Macharovi (který z nich potom sestavil známou falešnou Kupkovu autobiografii) píše Kupka o tom, že se nachází v dalším stadiu života: vnější okolnosti přestávají být důležité, váhu má jen to, co se děje uvnitř člověka. Toto v podstatě introvertní vyznání dává čtenáři pocit, že Kupka takto dosáhl svého kýženého druhého břehu: naprosté vnitřní svobody a relativní nezávislosti na vnějších okolnostech. Jádrem všeho je vnitřní svět jedině, domnívá se Kupka.

II. Dvě vlasti

Dokument 4

Jednotlivé části dokumentu (v samostatné příloze na konci pracovního listu) roztříd' podle toho, zda se v nich mluví o Kupkově vztahu k Francii, nebo o Kupkově vztahu k Čechám. Vlep je v chronologickém sledu do tabulky.

KUPKA A FRANCIE	KUPKA A ČECHY
<p><i>Záznam o prvním příjezdu do Paříže v roce 1895</i> „Paříž! Okřál jsem, jakmile jsem vylezl z vlaku a šum jejího života mně vnikl do uší a duše.“ Zdroj: KUPKA, František a Dana MIKULEJSKÁ. <i>František Frank Frantík François Kupka</i>. Praha: Národní galerie, 2013.</p>	<p><i>Dobrovolný vstup do armády v 1. světové válce (1914)</i> „Nyní se (Kupka) poprvé angažuje pro něco: pro českou samostatnost.“ Zdroj: VACHTOVÁ, L. <i>František Kupka</i>. Praha: Odeon, 1968, str. 27.</p>
<p><i>Podobizna Františka Kupky a paní Eugénie Kupkové (olej, 1908)</i></p>	<p><i>Jmenování profesorem na pražské Akademii výtvarných umění v roce 1922</i> „Přijetí v Čechách nebylo zdaleka takové, jak si Kupka představoval. Záhy proto upustí od původního nápadu usadit se tu trvale.“ Zdroj: VACHTOVÁ, L. <i>František Kupka</i>. Praha: Odeon, 1968, str. 28.</p>
<p><i>Deníkový záznam z roku 1909</i> „... ačkoliv jsem tu (v Paříži) již dlouho, jsem tu stále cizinec.“ Zdroj: KUPKA, František a Dana MIKULEJSKÁ. <i>František Frank Frantík François Kupka</i>. Praha: Národní galerie, 2013.</p>	<p><i>Prodej obrazu Dvoubarevná fuze (1946)</i> „Konečný obraz zakoupil prezident Beneš pro Pražský hrad po druhé světové válce (...). Paní Kupková mi vyprávěla, jak Kupka odmítal obraz prodat, ale jak se jej s radostí vzdal za malou odměnu, protože toužil po tom, aby obraz byl v Praze.“ Zdroj: M. Mládková v úvodu ke Katalogu výstavy <i>František Kupka a Otto Gutfreund</i> (Muzeum Kampa, Praha 2006).</p>

Kupkovo vysvětlení, proč píše českému příteli francouzsky (1908)

...zapomněl jsem češtinu... má francouzština je dost příšerná, ale stále lepší než kdybych psal česky.

Dopis V. Hynaisovi z 21. 6. 1908 (Archiv Národní galerie, Praha)

Deníkový záznam z roku 1938

„Jsem zde (v Paříži) od roku 1895 a celá moje umělecká kariéra je tak opřena o přízeň milovníků umění francouzských... Kdybych viděl možnost být vlasti prospěšnější doma, vrátil bych se.“

*František, Frank, Frantík, François Kupka. Národní galerie v Praze
2013.*

1) Napiš svými slovy, co ses z dokumentů dozvěděl(-a). /Maximálně pět vět pro každý sloupec./

KUPKA A FRANCIE	KUPKA A ČECHY
<p>Paříž se mu líbí.</p> <p>Má tu manželku.</p> <p>Ani po letech se zde necítí doma.</p> <p>Domnívá se, že neumí dobře francouzsky.</p> <p>Francouzi mají rádi Kupkovy obrazy, má zde již své publikum.</p>	<p>Chce pomoci, aby Čechy byly samostatné.</p> <p>Pomýšlel na návrat do Čech, ale nakonec je z Československa zklamán.</p> <p>Myslí si, že zapomíná češtinu, stydí se česky psát.</p> <p>Chce mít své obrazy v Praze.</p> <p>Je stále připraven své rodné zemi pomáhat</p>

V tabulce jsou pro příklad uvedena zjednodušená shrnutí každého z dokumentů (jedna věta na dokument). Studenti mohou samozřejmě volit jiné formulace, ale smysl by měl být zachován. V ideálním případě nebudou shrnovat každý dokument jednotlivě, ale vytvoří z oněch pěti vět souvislý text, např.: V Paříži má Kupka rodinné zázemí, Francouzi projevují zájem o jeho umění a navíc se mu město zalíbilo na první pohled. Zároveň se zde ale ani po letech necítí úplně doma a připadá mu, že má stále problémy s francouzštinou.

Z dokumentů je zřejmé, že František Kupka měl k oběma zemím ambivalentní vztah. Přestože žil ve Francii dlouhé roky a měl ji velmi rád, necítil se Francouzem. S. Brouček k tomu říká: „Kupka zůstal přistěhovalcem a často mu vytýkali, že se nestal Francouzem.“¹

¹ Brouček, S. *K druhému břehu*. Praha, 2007, str. 78.

Ještě rozporuplnější je jeho vztah k rodným Čechám. Ve dvou dokumentech je zřetelný Kupkův zájem o blaho českých zemí: angažuje se pro samostatnost českého národa v období první světové války (dok. 4 E v samostatné příloze) a v nejistém roce 1938 píše, že je ochoten obětovat osobní úspěch, pomůže-li to československému státu (dok. 4 G v samostatné příloze). Manifestuje tak určitý pocit občanské angažovanosti, odpovědnosti vůči rodné zemi. Na druhou stranu se téměř nestýká s krajany, neudrží kontakt s rodinou („Neviděl jsem své bratry ani svou sestru, která je dokonce vdána v Praze“, Dopis V. Hynaisovi po návštěvě Prahy z 5. 2. 1926) a vyjadřuje se velmi kriticky k poměrům v českých zemích, hlavně v oblasti umění. Historička umění L. Vachtová se velmi podivuje nad Kupkovou angažovaností v době první světové války. „Je pozoruhodné, že Kupka, který na adresu Čechů přičinil tak mnohou peprnou poznámku, že tento Pařížan, který se už po léta vlastně s nikým z Čech nestýká a pro nějž veškerý kontakt s vlastí představuje odebírání Volných směrů, Zlaté Prahy, Rudých květů a několika anarchistických listů, že tento antimilitarista narukuje ihned jako dobrovolník na frontu a dává se bez váhání do služeb odboje.“²

Kupka se několikrát pokusil o spolupráci s českými krajany, ale jeho nadšení vždy brzy vyprchalo. Počátkem století je v českých zemích představena putovní výstava jeho děl. „Na závěr putovní výstavy přijíždí konečně v roce 1907 Kupka sám. Bydlí v Lounech, (...), ale zdrží se jen pár dní, otočí se v Praze a utíká zpátky do Paříže, zdisgustován českými poměry, « těmi starými krávami a voly, cukrovary a viržínkami ».“³ S neúspěchem se setká přednáška, kterou František Kupka připraví pro české studenty po svém jmenování profesorem AVU a Kupka tak definitivně opustí myšlenku usadit se v nově vzniklém Československu. Velkou naději vkládá v soubornou výstavu, kterou mu v roce 1946 uspořádal výtvarný spolek Mánes pod záštitou československé vlády. „Kupka přijíždí na podzim 1946 do Prahy, čile se zúčastní příprav k výstavě, sám provede katalogizaci díla a napíše si do katalogu autobiografickou předmluvu, dohlédne na instalaci, na tiskové konferenci při vernisáži znovu zrekapituluje důvody svého způsobu malby a čeká, co se bude dít, rozhodnut dokonce změnit ustanovení své závěti a učinit stát dědicem svého díla. Chce také dožít zbytek svého života v Čechách. Nestane se mnoho. Články, které vyšly u příležitosti této výstavy, nepřekračují rámec typu hommage à Kupka⁴, hovoří o něm s respektem, ale až na výjimky odtažitě, hodnotí spíše přínos Kupky – ilustrátora než Kupky – malíře. Jediným pozitivním výsledkem pro něho je zakoupení několika obrazů do Národní galerie a většího počtu pro Hradní sbírku. Kupka zajede ještě jednou do Čech – v roce 1947 veze do Dobrušky portrét svého otce s přáním, aby obraz visel v zasedací síni radnice, tam, kde kdysi Václav Kupka úřadoval. Po dlouhém a bezvýsledném čekání na chodbě, aniž by si ho kdokoliv všiml, dá Kupka obraz

² VACHTOVÁ, L. *František Kupka*. Praha, 1968, str. 27.

³ VACHTOVÁ, L., c. d., str. 21.

⁴ *Francouzský výraz; přeloženo „pocta Kupkovi“.*

do ruky prvnímu zřízenci a odejde na nádraží. Víckrát ho už nikdo v Čechách nespatří."⁵

2) Uved' další důvody, proč mohl Kupka chtít zůstat ve Francii. Proč ti připadají pravděpodobné?

Tento úkol vybízí studenty, aby využili svých mimoškolních zkušeností. Pokud sami vyrůstají v zahraničí, určitě je napadne mnoho důvodů, proč lidé v cizině zůstávají. Pokud ne, mohou se pokusit vcítit do životů svých kamarádů, kteří se přistěhovali do České republiky s rodiči.

Můžeme očekávat například takovéto odpovědi:

- Uživí se ve Francii snadněji než v Čechách.
- Jeho žena je Francouzka a neumí česky.
- Jeho děti chodí ve Francii do školy.
- Má ve Francii přátele, v Čechách už tolik lidí nezná.
- Koupil si ve Francii dům (byt), zahradu...
- Chce se jako malíř proslavit v Paříži, která je větší a pro umělce významnější než Praha.

Ke všem návrhům studentů může učitel přidat svůj komentář, který jim objasní některé detaily z Kupkova života.

Co se týče obživy, Kupkovy začátky v Paříži nebyly vůbec snadné. L. Vachtová⁶ k tomu píše: „První čas v Paříži je zkouškou odolnosti. Kupka dokáže čtyři, pět dnů nejíst, až dostává z hladu horečky. (...) kreslí příležitostné letáky pro kabaretní zpěváky, což mu ovšem těžko stačí k obživě.“ Z největší nouze mu pomohla dánská přítelkyně, která za Kupkou přijela z Vídně. Zprostředkovala mu zakázku módních kreseb pro módní časopisy a obchodní domy. Později se F. Kupka stává stálým přispěvovatelem humoristických časopisů (*Cocorico*, *Canard sauvage*, *Assiette au beurre* a další), dává také hodiny kreslení střihačům dámských kostýmů. Mezitím stále maluje – za obraz *Balada (Radosti)* získal zlatou medaili Světové výstavy v St. Louis roku 1902.

V novinářské kresbě vytváří Kupka díla, která jsou považována za součást jeho životní práce. Na základě těchto kreseb, v nichž „Kupka-individualista chrlí svůj protest za sebe, stává se však nečekaně tribunem lidu“, vznikne v Čechách

⁵ Vachtová, L., c. d., str. 33.

⁶ Údaje o Kupkově životě vycházejí z Kupkovy biografie z knihy: VACHTOVÁ, Ludmila. *František Kupka*. Praha: Odeon, 1968. Pokud není uvedeno jinak, pocházejí odtud i všechny citace.

nápad uspořádat mu výstavu (v roce 1907 – viz též komentář k úkolu č. 1). Kupkovy práce jsou přijaty velmi pozitivně.

Kupka se v té době však již snaží s novinářskou kresbou přestat, neboť dostává zakázky na knižní ilustrace. V roce 1905 získává objednávku k výzdobě své první bibliofilské knihy.

Roku 1910 je jmenován členem České akademie věd a umění. I toto jmenování mu přináší důležitou finanční posilu. Po konci první světové války přijímá načas místo v československém Památníku odboje, v červnu 1919 je jmenován profesorem na pražské Akademii. Bylo složité vyřešit jeho status tak, aby směl zároveň zůstat v Paříži, kde se již cítí doma. Nakonec je rozhodnuto, že jeho úkolem bude zprostředkovávat československým stážiistům ve Francii kontakt s francouzskou kulturou. Tato „mise“ je ukončena roku 1938 Kupkovou žádostí o penzionování.

Během pobytu v Československu počátkem 20. let se Kupka také seznámí s Jindřichem Waldesem, z něhož se stane významný Kupkův mecenáš. I tento zdroj příjmů umožňuje Kupkovi věnovat se vlastní malířské práci.

Osobním životem je silně spjat s Francií, po několika krátkodobých pařížských známostech se seznamuje s Francouzkou Eugenií Straub, svou *Nini*. S ní prožije zbytek života. V době jejich seznámení byla vdaná, do svazku s Kupkou si přivádí dceru. Vlastní děti spolu neměli.

Na Eugenin popud se Kupka také stěhuje z rušného Montmartru na klidné pařížské předměstí Puteaux. Jeho sousedem byl malíř Jacques Villon. V publikaci *Kupka - Čech, Francouz, Evropan*⁷ k tomu najdeme toto doplnění: „V roce 1906 se oba malíři z ulice Caulaincourt na úpatí Montmartru přestěhovali do Puteaux. – Villonovi i Kupkovi se usadili v ulici Lemaitre číslo 7. Během roku 1907 se do této ulice přistěhoval také Villonův bratr Raymond; všichni zde společně vytvořili rodinnou a přátelskou kolonii. Za bratry tam často docházel také Marcel Duchamp, který se v r. 1908 usadil v nedalekém Neuilly. V ateliéru J. Villona a u Camilla Renaulta, majitele vyhlášené restaurace a mecenáše moderního umění, se scházeli umělci patřící k jádru Malířské školy v Puteaux.“ Kupkův dům nyní již v Puteaux bohužel nestojí, musel ustoupit moderní čtvrti La Défense. Najdeme zde ale věž, která nese Kupkovo jméno.⁸

Podle Vachtové odešel Kupka do Paříže kvůli malířství: „Nechce být už jen rakousko-uherským akademikem. Po náhlém rozhodnutí jede do Paříže. Nebylo to gesto nikterak výjimečné; v této době začíná hromadné intelektuální přistěhovalectví do města světla.“ Své ambice se však Kupkovi daří během života naplnit jen zčásti. Jeho kariéra se zpočátku slibně rozvíjí, získává si jméno jako autor novinářských kreseb, ilustrátor i malíř. Roku 1912 vystavuje své první abstraktní obrazy. Světová válka, během níž Kupka pracuje intenzivně pro vlast,

⁷ KUPKA, František a Lenka JAKLOVÁ. *František Kupka: Čech – Francouz – Evropan*. Hradec Králové: Královéhradecký kraj, 2009.

⁸ <http://www.insecula.com/oeuvre/O0019000.html>

však tento vývoj přeruší. Souborně tak Kupka svá (předválečná) díla představí až v roce 1921. Je zklamán – výstava nemá očekávaný úspěch. Vachtová to komentuje slovy: „z obrazů příliš čiší duch secece a vystupuje z nich Kupkova nefrancouzskost“. Mnohem lépe dopadne výstava v Galerii de La Boétie roku 1924 (vyšlo o ní asi 40 článků), ale Kupka je již příliš pohlcen sám sebou, svým hledáním a noří se do izolace. V třicátých letech ho pak vyčerpávají opakované nervové krize, depresivní stavy. Přestal se úplně zajímat o propagaci svých děl – o tu se plně stará jeho manželka. Její zásluhou je např. roku 1936 přidána kolekce Kupkových obrazů ke kolekci obrazů Alfonse Muchy vystavených v Jeu de Paume. Opět můžeme citovat L. Vachtovou: „Světová sláva, k níž byla partie kdysi tak šťastně rozehrána Baladou a o níž se ještě dalo uvažovat po výstavě v Galerii de la Boétie, nepřichází. Všichni malíři, kteří s ním kdysi slavně začínali v roce 1912-13, mají svá jména a své postavení. Kupka je outsider. Ostatní jsou prototypem francouzské malby a ozdobou francouzského ducha, Kupka zůstává přistěhovalcem.“

Zklamáním skončí i velká souborná výstava, kterou pod záštitou československé vlády připraví roku 1946 spolek Mánes v Praze. Zpočátku je Kupka plný nadšení: na podzim 1946 přijíždí do Prahy, aby se zúčastnil příprav, a do katalogu napíše autobiografickou předmluvu. Na tiskové konferenci při vernisáži sám vysvětlí důvody svého způsobu malby. Následné recenze, které vyzdvihují především jeho vlastenectví a vidí v něm lepšího ilustrátora než malíře, jsou pro něj důkazem naprostého nepochopení jeho celoživotního úsilí (k výstavě viz také komentář k úkolu č. 1).

Teprve roku 1951 se Kupkovi podaří uzavřít smlouvu se skutečně významným obchodníkem s obrazy, galerií Carré. Ta mu mj. uspořádá samostatnou výstavu v New Yorku, která se setkává s úspěchem. L. Vachtová poznamenává: „Geometrická abstrakce se dostává na pořad dne, přesto však tato vlna konjunktury neobjasní kvality a přínos Kupkova celého díla tak, jak by si zasluhovalo. Nicméně budou Kupkovi USA nakloněny příznivěji než Francie, na jejímž mínění si tolik zakládá.“

O šest let později Kupka umírá. Rok po jeho smrti uspořádá Muzeum moderního umění v Paříži velkou retrospektivu jeho díla. Po ukončení výstavy je v muzeu zřízen Kupkův sál jako součást stálé expozice. Ve stejném roce jeho dílo reprezentuje Československo (po boku Gutfreunda, Šímy, Špály a Filly) na Světové výstavě v Bruselu.

Od této chvíle jsou Kupkovy obrazy zahrnovány do všech přehlídek vývoje moderního umění.

SHRNUTÍ (diamant)

Tento úkol je inspirován jednou z metod programu RWCT (Čtením a psaním ke kritickému myšlení). Diamant je vlastně dvojnásobný pětílístek (více o pětílístku naleznete v metodickém průvodci pro pracovní list k Fr. Kupkovi, úroveň A). Diamant učí žáky vidět důležité protikladné aspekty zkoumaného tématu. Do první části žáci píší kladné pojmy – tedy co je na tématu pozitivního, v našem případě co může být příjemného, přínosného na životě mezi dvěma zeměmi. Do druhé části diamantu pak žáci píší opak, to znamená, co tato skutečnost přináší negativního. Diamant jim pomáhá vnímat „obě strany mince“.

Vodítka:

1. řádek je téma, námět diamantu. _____
2. řádek je dvouslovný popis tématu, jaké je. _____
(pozitivní pohled)
3. řádek vyjadřuje třemi slovy dějovou složku, _____
tedy co téma dělá nebo co se s ním děje.
(pozitivní pohled)
4. řádek jsou syntakticky spojená čtyři slova, _____
ukazující vcítění do tématu. (pozitivní pohled)
5. řádek jsou syntakticky spojená čtyři slova, _____
ukazují vcítění do tématu. (pozitivní pohled)
6. řádek vyjadřuje třemi slovy dějovou složku, _____
tedy co téma dělá nebo co se s ním děje.
(negativní pohled)
6. řádek je dvouslovný popis tématu, jaké je. _____
(negativní pohled)
7. řádek je jednoslovné synonymum (metafora), _____
které rekapituluje podstatu tématu bez ohledu
na to, zda je pozitivní či negativní.

Zdroj: Materiály ke kurzům Čtením a psaním ke Kritickému myšlení (RWCT), o. s. Kritické myšlení.

Příklad řešení:

DVĚ VLASTI
MÍT DVĚ VLASTI JE osvobozující, magnetické.
ČLOVĚK MŮŽE poznávat, tvořit, inspirovat.
Závratně nekonečné dobrodružství ducha.
Stále jednou nohou jinde.
ČLOVĚK si stýská, pochybuje, izoluje se.
MÍT DVĚ VLASTI JE schizofrenní, svazující.
VÝZVA

Poznámka:

Pokud se studenti setkávají s touto metodou poprvé, mohou být poněkud zaskočeni. Je vhodné je buď připravit tím, že jim před prací s pracovním listem dáme příležitost vyzkoušet si diamant na jiném, snadnějším, konkrétnějším tématu, anebo je nechat zčásti pracovat společně. Celá třída například navrhuje vhodná slova a slovní spojení, která se zapíší na tabuli. Při závěrečné individuální tvorbě diamantu se jimi mohou žáci inspirovat.

III. Boj za samostatné Československo

A) Vstup do legií

1) Které dvě země nazývá Kupka svými vlastmi? Proč podle tebe k těmto dvěma zemím cítí povinnost? (dokument 5)

Svými dvěma vlastmi Kupka bezesporu nazývá Čechy a Francii. Čechy jsou Kupkovou rodnou zemí a viděli jsme v předchozí části, že mu jejich osud rozhodně není lhostejný. Francii si Kupka zvolil za svůj domov, navzdory určitým pocitům „vykořenění“ se zde cítí dobře, a považuje ji tedy za svou druhou vlast.

2) V jaké situaci byly tyto dvě země na počátku války? (dokument 6)

Mapa nám ukazuje, že proti sobě bojovaly dvě uskupení, tzv. Ústřední mocnosti, tj. Rakousko-Uhersko a Německo se svými spojenci, a země Dohody, kterou tvořily Francie, Velká Británie, Rusko. (Na straně Dohody bojovala také Itálie, která se do války zapojila až o rok později /1915/, USA /1917/ a další menší země.) Francie a Rakousko-Uhersko stály tedy hned od počátku války na opačných stranách fronty jako dva zneprátené státy.

České země jsou ovšem roku 1914 pevnou součástí Rakouska-Uherska, na Čechy je proto všude na světě pohlíženo jako na rakouské občany. Češi v zahraničí vesměs neváhají od prvních válečných dnů ukázat svůj nesouhlas s rakousko-uherskou politikou, jako to udělal právě třeba František Kupka. Zejména v těch zemích Dohody, kde žijí početnější české kolonie, se téměř okamžitě po vypuknutí války objevují snahy o podporu dohodových států prostřednictvím dobrovolné účasti v bojích (vojenské jednotky jako rota Nazdar ve Francii a Česká družina v Rusku; vstup českých dobrovolníků do britské armády apod.).

Nejspíše je zapotřebí studentům v tuto chvíli také zdůraznit, v jak obtížné situaci se Češi žijící ve státech Dohody po vypuknutí války ocitli. Jejich cítění

bývá výrazně protirakouské, ale jako občané Rakouska-Uherska jsou na území států Dohody považováni za občany nepřátelského státu a hrozí jim internace. Mohou se buď urychleně vrátit domů, kde budou ovšem v rámci všeobecné mobilizace odesláni na frontu bojovat za Rakousko-Uhersko, nebo se pokusit řešit svou situaci jednáním s vládami zemí, kde žijí. Zástupci českých emigrantů ve Francii nakonec vyjednali s francouzským ministrem vnitra zvláštní status pro občany Rakouska-Uherska české národnosti. Na základě jeho usnesení („Ze stejného nároku jako Poláci a Alsasané, i Češi ve Francii usedlí jsou považováni za přátele Francie.“) mohla prefektura Čechům vystavovat povolení k pobytu. To, že Češi dobrovolně vstupovali do francouzské armády, bylo pro ministra jedním z nejvýznamnějších argumentů.

Poznámka:

Na internetu a v literatuře lze najít i podrobné vylíčení okolností vzniku roty Nazdar: „Prvního srpna 1914 kolem čtvrté hodiny odpoledne se Paříž a následně celá Francie dozvěděla o tom, že válka je velmi blízkou budoucností. Vyhlášky oznamovaly, že prvním mobilizačním dnem je neděle 2. srpna. Text jasně říkal, že němečtí a rakousko-uherské občany, kteří neodejdou z Francie, musí počítat s deportací do internačních táborů. Pocit ohrožení provokoval Čechy v Paříži k velké aktivitě. (...) Rozhodující shromáždění Čechů proběhlo 9. srpna. (...) Prvním a nejdůležitějším bodem se stal nábor dobrovolníků do cizinecké legie. (...) Vojenský guvernér 18. srpna 1914 stanovil, že se Češi mohou od tohoto data hlásit do cizinecké legie. (...) Pro cizineckou legii byla v Paříži zřízena odvodní komise v čele s plukovníkem Rainem, který určil, aby se v prvních dnech odvádělo v abecedním pořádku podle národnosti. Na Čechy a Slováky připadl 22. srpen. (...) Tři sta dobrovolníků předstoupilo před vojenského lékaře v Invalidovně a většina z nich dostala uniformu. Pařížský vojenský guvernér nedovolil, aby měli dobrovolníci cizinecké legie svá cvičiště v Paříži, proto se ještě v době odvodů dozvěděli, že následující den odjedou do Bayonne na jih Francie ke španělským hranicím. (...) Po slavnostním slibu 12. října odevzdal bayonnský starosta Garat českým dobrovolníkům prapor, s nímž 23. října nastoupili cestu z Bayonne přes Bordeaux, Paříž do Remeše a byli zařazeni k prvnímu pochodovému pluku cizinecké legie. Do frontových zákopů na Sommě za nimi přijížděli další.“⁹

3) Porovnej dokumenty 5 a 7. V čem se výpovědi shodují a co je odlišuje?

Vennův diagram slouží ke grafickému zaznamenání myšlenek – pomáhá zviditelnit myšlenkové procesy, které se odehrávají, když se pustíme do zkoumání nějaké látky. Je tvořen dvěma částečně se překrývajícími kruhy (může

⁹ BROUČEK, S. *K druhému břehu*. Praha, 2007, str. 103–107.

jich být i více). Lze jej použít pro přehlednější znázornění kontrastu myšlenek a jejich styčných oblastí.

Učitel může studenty požádat, aby vyplnili pouze jeden z kruhů (v našem případě tedy někteří žáci zkoumají dokument 2 a druzí dokument 4). Poté lze vytvořit dvojice (skupiny): studenti si porovnají své zápisy a do průniku zaznamenají ty rysy, které jsou společné oběma textům.¹⁰

Shodná témata v obou dokumentech:

Český původ Kupky, motivace Kupky ke vstupu do armády (oba se zabývají tímto tématem, liší se ale jejich vysvětlení: podle Kupky ho k tomu „pudí povinnost k oběma vlastem“, podle Cendrarse je to těžko zodpověditelná otázka a vidí za tím nejspíše vliv Kupkovy manželky). Oba také komentují, proč byl Kupka poslán z fronty do zázemí: shodují se, že příčinou byl Kupkův fyzický stav, který nepřekonal ani Kupkova silná vůle. („Únava fyzická láme brzy vůli,“ říká Kupka; „přes vysokou morálku, odvahu a neochvějnost býval často nemocný,“ píše Cendrars a upřesňuje i charakter nemocí či úrazů /žlučnickové záchvaty, hepatické koliky, omrzlé nohy/. Cendrars také v textu několikrát podtrhuje Kupkův relativně vysoký věk.)

Informace obsažené jen v Kupkově textu:

Období odchodu na frontu („srpen 1914“), skutečnost, že spolu s ním šli bojovat i další Češi („s krajany Čechy“).

Informace obsažené jen v Cendrarově textu: Kupkův věk („byl o dobré čtvstoletí starší než my“); povolání (malíř); popis, především fyzický („vysoký, statný“, „jasné pobavené oči“, „nemluva“ atd.), hodnocení vojenských kvalit („dobrý, rozvážný, klidný voják“; „přes vysokou morálku, neochvějnost a odvahu“; „nikdy se nehlásil nemocný a nechtěl jít k lékaři“), charakteristika Kupkovy manželky („zapálená vlastenka, srdnatá a rázná, taková boj-baba jak říkají Rusové“). Cendrars přímo i nepřímo několikrát poukazuje na vysoký Kupkův věk („na vojančení už neměl věk“, „vrásky“, „prokvetlé vlasy“, „bílé vousy“).

Studenti mohou také do diagramu zanést formální shody a rozdíly mezi oběma texty. Kupka píše svou autobiografii (pro katalog své výstavy v Praze roku 1946), Cendrars autobiografický román, kde je Kupka jen okrajovou postavou. Kupkův styl je dosti strohý, věcný. Cendrars vypravuje události s větším rozmachem a s důrazem na zvolené detaily, dává nám více nahlédnout do svého vnitřního světa, do toho, jak lidi a události kolem sebe vnímal. A samozřejmě – základní rozdíl je v tom, že v druhém úryvku není Kupka

¹⁰ Vytvořeno podle: TEMPLE, STEELOVÁ, MEREDITH. *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*. Příručka III. Praha, 1993.

vypravěč, ale „jen“ literární postava, díváme se na něj očima vypravěče. Je pravděpodobné, že si nebyli úplně blízcí; Cendrars vyslovuje pouze své domněnky o důvodech Kupkova odchodu na frontu, nemluvili tedy zřejmě spolu o osobních věcech. Přesto se o Kupkovi dozvídáme víc, než na sebe byl ochoten prozradit ve své autobiografii (také s ohledem na rozsah a určení jeho textu). Cendrarsovo vyprávění zmiňuje útrapy vojáků na frontě a vystupuje z něj zřetelně Kupkovo neokázalé hrdinství.

Dokument 8

1) Jak probíhal odchod vojáků na frontu?

Z textu lze předpokládat, že vojáci v té době obvykle odcházeli na frontu okázale, povzbuzováni davem. Z životopisných údajů víme, že Kupka i Cendrars nastupovali na frontu v létě 1914, tedy krátce po vypuknutí války, kdy ještě panovalo přesvědčení, že boj bude krátký a že se dobrovolníci brzy vrátí jako hrdinové. Velitel Kupkovy a Cendrarsovy jednotky se však rozhodl pro jiný postup: obejít město po vnějších bulvárech. Nechtěl se s „jásajícími ulicemi“ setkat.

Blaise Cendrars se o tomto kapitánovi vyjadřuje v románě velmi ironicky a líčí, jak jim jeho nesmyslné rozkazy od počátku ztrpčovaly život. Celé vyznění Cendrarsova díla je vůbec kritické a antimilitaristické: „Spěchám poznamenat, že válka není nic pěkného a zvlášť ne to, co je vidět, když v ní člověk účinkuje jako anonymní řadový voják, jedno matriční číslo mezi miliony jiných, je to příliš hloupé a zdánlivě se to neřídí žádným celkovým záměrem, nýbrž jen náhodou. (...) Ze všech bojů, jichž jsem se zúčastnil, jsem si odnesl pouze obraz naprostého zmatku.“

2) Jakým způsobem se zachovala paní Kupková? Proč asi?

Také paní Kupková čekala na odchod legie v ulicích, konkrétně na náměstí ve čtvrti La Défense. Jak Cendrars podotýká, byla zřejmě vedena svou vnitřní intuicí, neboť nikdo nemohl předpokládat, že tudy vojáci půjdou. Na rozdíl od jásajících davů nepřišla proto, aby provolávala slávu hrdinům (nebo snad aby se jako žena utápěla v slzách nad odchodem blízkého muže). Naprosto věcně a zřejmě k překvapení všech se k legii přidala a pomohla manželovi nést těžkou toru a zbraň. Zdá se, že byla rozhodnuta pokračovat s ním až na frontu, avšak kapitán jí to znemožnil.

Je zřejmé, že paní Kupková svého muže velmi milovala. Zřejmě mu dokázala být oporou v každé životní chvíli a pragmaticky vyhodnotit, čím by mu v daný moment mohla nejvíce pomoci.

3) Co myslíš, proč o tomto detailu B. Cendrars ve svém románu píše?

Odchod do války je velice náročný okamžik, jakkoliv si muži snad ještě ani neumějí představit realitu fronty. Proto každý výjimečný projev partnerské solidarity, který předvedla paní Kupková, zůstává zachován v paměti. Celá kapitola románu s názvem Paní Kupková je vlastně poklonou pevnému vztahu

mezi manželi Kupkovými, a především obětavosti paní Kupkové. V jejím závěru Cendrars líčí, jak Eugenie Kupková i přes přísná opatření pronikla za svým mužem až do frontové linie a jaká vzpruha to pro jejího muže byla.

Poznámka:

Nelze pochopitelně zapomenout, že Cendrarsovo vyprávění je románem, i když autobiografickým. Autor skutečnost umělecky zpracovává, příběhy mohou být upraveny nebo i vymyšleny. Nic to nemění na skutečnosti, že zahrnul-li Cendrars do svého vyprávění epizodu o chování paní Kupkové v den odchodu pluku z Paříže, chtěl tím čtenáři něco sdělit, ať už se historika takto odehrála či nikoliv.

PRACUJEME S INTERNETEM

Zjisti, kdo byl Blaise Cendrars.

V České bibliografické databázi najdou studenti tento text:

„Blaise Cendrars“ (1. září 1887 – 21. ledna 1961), vlastním jménem **Frédéric Louis Sauser**, byl švýcarský spisovatel a básník usazený ve Francii. Byl silně ovlivněn modernismem.

Narodil se ve frankofonní rodině ve švýcarském La Chaux-de-Fonds. Nedokončil školu, ale stal se hodinářem. Tuto profesi odjel vykonávat do ruského Petrohradu, a tam také začal psát své první literární texty. V Petrohradu se stal nakonec knihovníkem v Ruské národní knihovně. Roku 1907 se vrátil do Švýcarska, kde začal studovat medicínu na univerzitě v Bernu. Během studií začal psát své první básně, shromážděné pak ve sbírce *Séquences*. Roku 1911 odjel do New Yorku. Dojmy z tohoto velkoměsta shrnul do textu *Les Pâques à New York*, který se stal v jeho kariéře zlomem. Jednak šlo o jeho první text napsaný z modernistických pozic, a pak byl také prvním, který podepsal svým pseudonymem Blaise Cendrars. Roku 1912 odjel do Paříže, kde se zapojil do bohatého kulturního ruchu na Montparnassu, zejména mezi levicově orientovanými umělci. S anarchistickým spisovatelem Emilem Szittyou založil nakladatelství *Les Hommes Nouveaux*. Stýkal se Marcem Chagallem, Fernandem Légerem, Léopoldem Survagem, Amedeo Modiglianím, Alexanderem Archipenkem nebo Robertem Delaunaym. Nejvíc ho ale ovlivnil Guillaume Apollinaire. Roku 1914 odešel na frontu bojovat v řadách Francouzské cizinecké legie. Bojoval mimo jiné i v bitvě na Sommě. Okolo roku 1925 přestal psát básně a soustředil se na krátké prózy.“

Na stránkách nakladatelství Baobab (které vydalo Cendrarsovu dětskou prózu *Malé černé pohádky pro nebojácné děti*) najdeme toto doplnění:

„Blaise Cendrars (1887–1961)“

Spisovatel a básník švýcarského původu Blaise Cendrars byl mimo jiné velký cestovatel a dobrodruh. V sedmnácti letech se vydal do Moskvy, živil se jako performer, námořník, včelař nebo reportér, za první světové války vstoupil do cizinecké legie, byl zraněn a přišel o ruku. To vše se odráží v jeho próze.

Česky vyšly jeho knihy *Člověk zasažený bleskem*, *Panama aneb Dobrodružství mých sedmi strýců*, *Svět dobrodružství*, *Uříznutá ruka*, *Zlato: Podivuhodný příběh generála Johanna Augusta Sutera*. Jeho poezie (česky výbor *V srdci světa*) je prodchnuta nesmírnou zvědavostí a neustálým hledáním nových technik. Své *Malé černošské pohádky* vydal poprvé v roce 1929. Neopakovatelným způsobem v nich vypráví legendy a příběhy nejstaršího kontinentu. Můžeme v nich slyšet rytmus afrických písní, houpavý krok žen, kradmý krok zvěře, zpěv myší, vítr prohánějící se nad vyprahlou zemí a také kroky Istivých i hloupých lidí a v neposlední řadě smích dětí. Děti, které tyto příběhy poslouchaly a stále poslouchají.“

Pro náš kontext je důležité, že B. Cendrars podobně jako František Kupka vstoupil po začátku 1. světové války dobrovolně do francouzské armády. Oba se ocitli v Cizinecké legii (v jiných jednotkách nesměli vojáci zahraničního původu sloužit). Autobiografický román *Uříznutá ruka* začal psát již po skončení války, ale první verzi nedokončil. Text, který vyšel roku 1946, se od první verze značně liší a z největší části byl napsán před koncem druhé světové války v Aix en Provence. Je mimo jiné poctou Cendrarsovým spolubojovníkům.

B) Na frontě a v zázemí

Dokument 9

František Kupka, Tranchée de la Tennillére (Francie, 18. 12. 1914, akvarel, papír)

- 1) **Obraz nese francouzský název. Podle toho, co na obraze vidíš, odhadni jeho název v češtině.**

Česky by název obrazu zněl „Zákop v Tennillére“. (Francouzské slovo „tranchée“ přeložíme do češtiny jako „zákop“ – podstatné jméno odvozené od slovesa kopat, zakopat se).

O první světové válce se obvykle mluví jako o válce „zákopové“. Dále záleží na každém vyučujícím, do jaké míry chce žákům tento termín přiblížit.

- 2) **Který nástroj je v popředí obrazu? Proč myslíš, že tomu tak je?**

Do popředí obraz Kupka umístil lopatu. Zřejmě proto, že každý voják musel ve svém zájmu s lopatou umět obratně a rychle pracovat. Zákop je chránily před nepřítelem, jejich budování a udržování však vyžadovalo tvrdou fyzickou práci.

Ve své knize *Zákopová válka* Yvette Heřtová vysvětluje: „Obránce, trhaný na kusy dělostřeleckou přípravou, i útočník, smrtelně zraňovaný obráncovými kulomety a děly, hledali úkryt. Zpočátku se lidé tiskli do mělce vyhloubených okopů, rukama si chránili týl a bezmocně sténali hrůzou. Potom se začali

zakopávat hlouběji - země je přijala a při troše štěstí i chránila. Voják se zakopával čím dál tím hlouběji. Zákopy, které člověk v divokém zápolení s časem hloubil, se staly jedinou jeho ochranou. Sem si postupně přinesl všechno, co k životu ve válce potřeboval. Zde se cítil alespoň trochu chráněn, tady mohl jíst, spát, vyčkával povel k útoku, odtud mohl pod ochranou vysokých hliněných předprsň střílet z pušky a kulometu, tady se mohl bránit i bodákovému útoku, když měl nepřítel tolik štěstí, že se dostal k jeho linii. K potřebám vojáka v poli přibyla polní lopatka a nebylo muže, který by se s ní nenaučil rychle a obratně zacházet, pokud chtěl přežít."¹¹

3) Na obraze Kupka ztvárnil sám sebe. Porovnej jeho válečný autoportrét s tím, jak ho vykreslil jeho spolubojovník Blaise Cendrars v dokumentu 4.

Akvarelu namalovanému roku 1914 překvapivě dominuje příjemná modrá barva. V těsném prostředí zákopu drží hlídku dva vojáci. Kupka je opřen o stěnu zákopu, není mu příliš vidět do obličeje, spíše se jen dohadujeme, že je to on. Nejpersvědčivěji to naznačují vousy (dominanta obličeje již na oleji, kde je zpodobněn se svou manželkou – viz dokument č. 4 B). Nelze vůbec srovnat detaily obličeje, o kterých se zmiňuje Cendrars (jasné pobavené oči, vrásky, prokvetlé vlasy, bílé vousy). Snad jen vousy se nám mohou zdát prošedivělé, ale to je možná dáno vlivem, který na nás podvědomě měl text. Určitě však můžeme potvrdit, že Kupka vypadá „vysoký a statný“.

Dokument 10

František Kupka, Smrt praporečnicka Bezdíčka a dobrovolníka Šíbala u Arrasu (Francie, 1915-1918, akvarel, ruční papír s vodoznakem)

4) Identifikuj na obraze Kupkovy spolubojovníky Bezdíčka a Šíbala. Jsou v danou chvíli útočníky, nebo obránci?

Kupkova jednotka (a tedy i Bezdíček a Šíbal) jsou v bitvě útočníky – vrhají se vpřed směrem k nepřátelskému zákopu.

5) Jakým způsobem zemřeli?

V boji. Na obraze je vidět, že se praporečník Bezdíček naklání nad nepřátelský zákop, útočí bodákem na muže pod sebou. Do jeho hrudi se již však také zarývá bodák (hlaveň). Můžeme se domnívat podle názvu obrazu, že Šíbala, který je namalován v těsném sousedství Bezdíčka, čeká zanedlouho stejný osud.

¹¹ HEŘTOVÁ, Y. *Zákopová válka*. Praha, 2008, str. 120.

V knize Rudolfa Robla *Praporečník Karel Bezdíček* (Moravský legionář v Brně, 1935) najdeme tento popis Bezdíčkovy smrti. „Přímým svědkem Bezdíčkovy smrti byl nejmladší z bratrů Kirchnerových, Antonín. I on zahlédl při útoku Bezdíčka v okamžiku, kdy u La Targette útočil do německého zákopu bodákem. Vtom zasáhla Bezdíčka střela, takže se zhroutil do jeho hloubi. Hned za ním padl tam, rovněž smrtelně zraněný, český legionář Ferdinand Kulfánek. Antonín Kirchner seskočil k nim. Z Bezdíčkových prsou se řinula krev. „Pozdvihni mne!“ řekl prý Karel. Kirchner přiklekl, podložil pod jeho tělo ruku, ale vtom se již raněný vypjal a dokonal... Kirchner ho uložil na dno zákopu, a vida, že ani Kulfánkovi nelze pomoci, vrhl se v útok, aniž v rozčilení pomyslíl na záchranu praporu.“¹²

Pozn.: Tématu praporu roty Nazdar je v knize R. Robla věnováno dosti prostoru. Bylo totiž pro československé vojáky velkou ctí bojovat pod vlastním praporem a podle autora knihy si jejich velitel velmi přál dovézt ho do vítězné Prahy. Bohužel prapor zůstal u K. Bezdíčka, jehož tělo se nikdy nenašlo.

Josef Šíbal, předseda pařížského sociálně-demokratického spolku Rovnost, rovněž padl stejného dne v bitvě u Arrasu.

„A v polích kolem vsí La Targette a Neuville Saint Waast zůstali spolu s praporečníkem – jako věrná stráž praporu – ti z krásných nejkrásnější: nejen poručík Václav Dostál, ale i hrdý náčelník „Sokola“ Josef Pultr, stejně jako předseda „Rovnosti“ Josef Šíbal, stejně jako sbormistr tamburášů Jožka Vantuch. Všichni, kdož vedli dříve v Paříži, šli příkladem vpřed i na poli válečném.“¹³

6) Co ses z obrazu dozvěděl (-a) o způsobu vedení útoku v zákopové válce?

Útoky byly svým způsobem velmi primitivní, riskantní a krvavé. Obraz naznačuje, že útočníci byli vlastně vydáni napospas obráncům v zákopech, běželi k nim ničím nechráněni. Mnoho z nich přirozeně padlo ještě dříve, než se dostalo k zákopům. Další umírali v potyčkách muž proti muži přímo v liniích zákopů.

„Bylo za pět minut deset, když mužstvo vystoupilo do průkopů, umožňujících výběh na terén. S úderem desáté zazněl povel: „En avant!“ Prapor C se svým „otcem“, majorem Noiretem v čele, se vyřítí proti dešti německých střel. Do bouřlivého „Hurrá“ zaznělo útočné „Nazdar“ – pozdrav české roty, vedené kapitánem Sallé.

Sotva prapor poskytl cíl, klesli ranění, padali mrtví. Leč ostatní se nezadržitelně řítí vpřed, a orlím náletem, ničící granáty vše, co jim stálo v cestě, dobyli první německé linie „u bílých prací.“ V sledu za nimi postupovala vojska z linie druhé a třetí, tedy prapory D i A.

¹² ROBL, R.: *Praporečník Karel Bezdíček*. Brno, 1935, s. 156–157. Dostupné na internetu: <http://www.karelvasatko.cz/zivotopisy-legionaru.fr>

¹³ ROBL, R., c. d., str. 149.

Útočný prapor C jim podle rozkazu přenechal, aby vyčistili zákopy od zbytků Němců, a sám postupoval dále. Nedaleko za první linií Němců padl, smrtelně byv raněn do prsou, major Noiret. Brzy po něm klesl těžce raněný kapitán Sallé. I řady mužstva řídly. Leč i tak záhy padla druhá německá linie, výborně opevněná, ale poměrně málo obsazená. Němci totiž, vidouce šílený nápor, stáhli se už z valné části do linie třetí, při silnici bethunské. O tuto linii, a zvláště o obec La Targette byl sveden tuhý boj. Zde, nedaleko vsi, padl asi o půl jedenácté hodině dopolední spolu s jinými i praporečník české roty, skvělý hrdina Karel Bezdíček.¹⁴

A takto popisuje tutéž bitvu dobrovolník Josef Antoš:

„Naši trubači troubí Kupředu. Je přesně 10 hodin. Učili jsme se, jak se útočí v jedné linii, tři kroky jeden od druhého. Proto, jakmile jsme vyběhli ze zákopu, naši první starostí bylo býti seřazeni, každý na svém místě, jako kdysi v Bayonne. Musela to býti pěkná podívaná na nás, celý bataillon jde v tak pravidelné soustavě smrti vstříc. Mezitím však německé strojní pušky cvakaly. Cvakaly rychle a půda se před našima očima výbuchy granátů otvírala. Naše řada řídla. Mnozí z nás padli dříve, než jsme doběhli k drátům, chránící první německý zákop. Špatně se nám přes ostatné dráty přecházelo. Cípy našich dlouhých plášťů v nich vázly a Němci se bránili. Někteří z nás měli neštěstí, že spadli do hlubokých jam a již nevylezli. Jiní zde byli zabiti. Mezi těmito i náš praporečník Bezdíček a prapor ztracen. Měli jsme rozkaz nestarát se o nepřítel v zákopech, tyto co možno nejrychleji přeběhnout a spěchat k vytčenému cíli. Němci toho využili. Jakmile viděli, že jsme jejich první zákop přešli, obrátili zbraně a stříleli nám do zad. Spěcháme vpřed. Před námi je rovina, pole, zákopy již žádné. Jsme 100 – 200 m vlevo od vesnice Neuville Saint Vaast. Dostali jsme se až před samý lesík del Folie - náš cíl. Ležíme na rovném poli, střílíme, německé kulky nás hustě obletují. Rukama hrabeme hlínu, kterou rovnáme před sebe. Jsme smícháni, jedna setnina s druhou. Největší nebezpečí nám hrozí z vesnice, kde Němci, ukryti v domech, na nás nemilosrdně střílejí. Teprve nyní vidíme, v jaké situaci se nacházíme. Je nás málo. Dobře 60% nás ubylo. Někde leží jeden, jinde dva, tři. Vedle mne leží četař Belgičan. Divím se, že přestal náhle střílet. Ruku má na spoušti a zavírá oči. Je trefen do srdce. Druhého dne nás přišel francouzský pluk vyměnit. Zvolna, jeden po druhém jdeme vzad. Sešli jsme se u zákopů, odkud jsme včera odešli. Můj bayonnský četař nás počítá. Je nás málo, velmi málo. Stále hledíme vpřed, nepřijde-li ještě někdo z nás, ale marně.¹⁵

¹⁴ ROBL, R., c. d., str. 147–149.

¹⁵ Staženo z internetu: <http://www.jaromirjermar.cz/historie/ceskoslovenske-legie-v-i-svetove-valce-za-vznik-samostatneho-statu.html>

Bitva u Arrasu měla pro rotu Nazdar fatální dopad – na jejím konci totiž přestala existovat, tak málo jejich členů bitvu přežilo. Více viz ještě např. článek Karla Straky *Rota Nazdar: nejen o památném boji z 9. května 1915*.¹⁶

Úkol k dokumentům 9 a 10

- 7) Kupka se často o svém životě vyjadřoval i písemně. Zkus si představit, co by si mohl zapsat do deníku o své běžné denní službě v „Tranchée de la Tennillére“ 18. 12. 1914 nebo o bitvě u Arrasu 9. 5. 1915.

Úkol slohového typu, při psaní si studenti zároveň třídí nové poznatky a dojmy. Výsledný text odráží jejich představivost a schopnost empatie, ale velmi záleží samozřejmě také na tom, co vše se o životě vojáků v zákopech dozvěděli během výuky.

Dokument 11

František Kupka, Návrhy řádů a medailí pro čs. armádu (Francie, 1918, kvaš, akvarel, papír)

- 1) Z těchto návrhů byl realizován jen jeden, a to řád Zlaté lípy. Který z těchto tří to je?

Ze tří řádů zobrazených na akvarelu jen prostřední obsahuje prvek lipových lístků. Mají podobu jakéhosi věnce (připomínka vavřínového věnce?), který spojuje stuhu ve slovanských barvách s medailí. Navíc, pokud budeme akvarel zkoumat opravdu velmi pozorně, všimneme si určitě, že pod prostředním řádem je něco napsáno: ORDRE DE ZLATÁ LÍPA. Nápis nám tedy potvrzuje, že se jedná skutečně o prostřední návrh.

- 2) Proč byla zřejmě pro název řádu zvolena právě lípa, a ne jiný strom?

Lípa srdčitá je jedním z méně nápadných symbolů naší republiky. Lze ji vidět například na prezidentské standartě, státní pečeti, vojenských uniformách či bankovkách. Je oblíbená u slovanských národů obecně, často vykládána jako symbol slovanské vzájemnosti (tak ji také označil obrozenecký básník Ján Kolár). Oficiálním národním symbolem se lípa stala v červnu roku 1848 během Všeslovanského sjezdu v Praze, kterého se zúčastnili delegáti všech slovanských národů žijících v habsburské monarchii.

¹⁶ <http://www.vhu.cz/rota-nazdar-nejen-o-pamatnem-boji-z-9-kvetna-1915/>

3) Řád Zlaté lípy se začal udělovat až 90 let po vzniku návrhu. Ve kterém roce to tedy bylo?

V roce 2008.

Více viz následující text stažený ze stránek Ministerstva obrany České republiky.¹⁷

Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky uděluje ministr obrany pouze mimořádně, a to občanům České republiky a cizím státním příslušníkům, kteří se významně zasloužili o ochranu základních lidských práv a svobod, zejména lidského života, zdraví a majetku, základních principů demokratického a právního státu nebo se jinak výjimečně zasloužili o rozvoj obrany a bezpečnosti České republiky, včetně vědecké a odborné práce. Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky má jeden stupeň a je možné jej udělit opakovaně.

Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky vychází z návrhu výtvarníka Františka Kupky, příslušníka čs. zahraničního odboje ve Francii. Lícová strana má tvar čtyřcípé hvězdy, jejíž střed je tvořen čtyřmi vzájemně propletenými kruhy červené barvy. Na středu mezi kruhy je položen zlatavý lipový list. Na vyznamenání navazuje převýšení v podobě dvou spojených lipových půlvěnců, zavěšené na stuze. Na rubové straně je ve středu hvězdy umístěn medailon se znakem Ministerstva obrany a opisy „MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY“ a „ČEST A VLAST“, doplněné ploškou pro ražbu pořadového čísla. Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky je zavěšeno na bílé, po okrajích modro-červeně lemované stuze. Středem stuhy prochází zlatý, tence zeleně lemovaný pruh.

Při předání Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky se současně předává listina o jeho udělení s uvedením hodnosti, titulů, jména a příjmení osoby, které se Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany České republiky uděluje a pořadového čísla jeho udělení. Listinu podepisuje ministr obrany České republiky.

Vyznamenání uděluje ministr obrany od roku 2008.

Vyznamenání Zlaté lípy ministra obrany ČR vychází přímo z originálního návrhu, dochovaného ve sbírce Vojenského historického ústavu. Jeho autorem je jeden z našich nejvýznamnějších výtvarníků František Kupka. Tato práce, vytvořená kolem roku 1918, je součástí ojedinělého systematického souboru návrhů nové československé státní a vojenské symboliky. Ta zahrnovala nejen řády a vyznamenání, ale i prapory, stejnokroje a jejich součásti atd. František Kupka v té době působil v hodnosti kapitána jako příslušník 21. pěšího pluku naší legie ve Francii. Výtvarný prvek čtyř vzájemně se protínajících kruhů

¹⁷ <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=12239>

(symbolizující historické země Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko) je pro Kupkovy návrhy velmi charakteristický.

Poznámka:

Je možné se se studenty zamyslet, proč k realizaci návrhu došlo tak pozdě. Hned po válce možná návrh zapadl v řadě jiných? V totalitním Československu pak určitě nebyl zájem Kupku nějakým způsobem připomínat, stejně jako hodnoty prvního odboje. Až po sametové revoluci, kdy už byl také Kupka světově proslulým malířem, se zájem o jeho dílo obnovil.

PRACUJEME S INTERNETEM

Vyznamenání Zlaté lípy je udělováno ministrem obrany ČR lidem, kteří se významně zasloužili o ochranu základních lidských práv a svobod. Najdi na internetu některé jeho nositele.

Ministr obrany uděluje Vyznamenání Zlaté lípy pravidelně u příležitosti Dne vzniku samostatného Československa. Často také u příležitosti výročí konce 2. světové války (předávání vyznamenání se pak obvykle koná v kostele sv. Cyrila a Metodě na Resslově ulici v Praze). Vyznamenání ale bývá uděleno i příležitostně, mimo tyto významné dny.

Mezi nejčastěji oceněné patří příslušníci I., II. a III. odboje, oběti politických procesů a obecně lidé pronásledovaní komunistickým režimem. K nositelům vyznamenání však také patří publicisté, politici, sportovci a osobnosti vědy a kultury.

Vzhledem k velkému množství oceněných nabízíme nyní jen stručný náhled pro představu.

I. odboj

Gen. Rudolf Medek
František Kupka

II. odboj

Alois Denemark (*jeden z posledních žijících spolupracovníků výsadků Silver A a Anthropoid*)
Milan Zapletal (*účastník II. odboje, poslední žijící spolupracovník paraskupiny BIVOUAC, vysazené v noci na 28. dubna 1942*)

Bojovníci proti komunismu

Milada Horáková a její dcera Jana Káňská
František Šedivý
Naděžda Kavalírová
Ctirad, Josef a Zdena Mašínovi
Jan Palach
Dana Němcová
Vilém Prečan
František Stárek

Publicisté

Lída Rakušanová
Petra Procházková
Karel Rožánek
Marek Vítek

Osobnosti vědy, kultury, sportu

Meda Mládková
Vladimír Beneš
Dana Zátopková
Jan Železný
Tomáš Dvořák
Roman Šebrle
Štěpánka Hilgertová

Politicky činné osobnosti

Madeleine Albrightová
Ronald D. Asmus
Jaroslav Šedivý
Štefan Füle